

BURJ VA SAYYORA NOMLARI BILAN BOG‘LIQ LINGVOKULTUROLOGIK QARASHLAR

Jumayeva Marjona Erkinovna

**Buxoro davlat universiteti, O‘zbek tilshunosligi
va jurnalistika kafedrası o‘qituvchisi**

Hikmatova Jasmina

Buxoro davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21254506>

Annotatsiya. Ushbu maqolada burj va sayyora nomlari bilan bog‘liq lingvokulturologik qarashlar tahlil qilinadi. Burj va sayyora nomlarining kelib chiqishi, mifologik tasavvurlarda hamda madaniy qadriyatlar bilan bog‘liqligi yoritilgan. Shuningdek, ushbu nomlarning xalq og‘zaki ijodi va mumtoz adabiyotdagi ramziy-majoziy ma‘nolari tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: burj nomlari, astronomik terminlar, graviatsiya, zodiak yulduz turkumlari, mifologiya, ramziy ma‘no, madaniy semantika, milliy dunyoqarash, lingvomadaniy tahlil, astrologik qarashlar.

Til xalqning milliy tafakkuri, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini o‘zida aks ettiruvchi muhim ijtimoiy hodisadir. Har bir xalq borliqni tabiatni, osmon jismlarini va koinotni o‘zining tarixiy tajribasi hamda madaniy qarashlari asosida nomlaydi va talqin qiladi. Shu jihatdan burj va sayyora nomlari ham nafaqat astronomik tushunchalarni ifodalovchi birliklar, balki xalqning qadimiy tasavvurlari, mifologik qarashlarlari, diniy e‘tiqodlari hamda milliy tafakkuri bilan bog‘liq lingvokulturologik hodisa sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Burj va sayyora nomlari turli xalqlarning dunyoqarashi, e‘tiqodi hamda madaniy qarashlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular til orqali xalq tafakkurida o‘z aksini topadi. Lingvokulturalogiyada burja va sayyora nomlari nafaqat astronomik tushuncha, balki ramziy ma‘no ifodalovchi birlik sifatida ham o‘rganiladi. Masalan, "Quyosh" ko‘plab xalqlarda hayot, nur va qudrat timsoli sanalsa, "Oy" go‘zallik, sir va nafislikni ifodalaydi. Shuningdek, "Mushtariy", "Zuhra", "Zuhra", "Mirrix" kabi sayyora nomlari Sharq adabiyotida inson xarakteri, taqdir va ruhiy holat bilan bog‘liq.

Arabcha "burj" so‘zi aslida arab tiliga ham qachonlardir yunon tilidan o‘zlashtirilgan bo‘lib, uning asl ma‘nosi "belgi" demakdir. Rus tilida ham burj "znak", ya‘ni "belgi" deyiladi.

Hamal(Qo‘y)burji. Hamal burji juda qadimiy zodiak yulduz turkumlaridan hisoblanadi. Bundan sakkiz ming yil ilgari ham unda qurbonliklar ataganlar, sig‘inganlar, undan Quyoshni Yerga qo‘yib yuborishini, odamlarni Quyosh nuri va issiqligidan bahramand etishini so‘raganlar.

Savr (Buzoq)burji. Afsonaviy ma‘lumot: Finikiya podshosining qizi Yevropa dengiz qirg‘og‘ida gul terib yurgan ekan. To‘satdan uniig oldiga juda katta ho‘kiz kelib qoladi. U go‘yo qo‘lda boqilganday bo‘lib, qizga yaqin keladi. Yevropa irg‘ib unga minib olgan zahotiy oq ho‘kiz dengiz tomon chopib, qizni olib suvga suzib ketadi. Yevropani aldab o‘g‘irlab ketgan ho‘kiz aslida Zevs ekan.

Javzo (Egizak)burji.

Saraton (Qisqichbaqa)burji. Ussuriya- Vaviloniyada yulduz turkumining bu nomda atalishiga sabab shunday bo‘lgan: Juda qadimda Quyosh ekliptika bo‘ylab harakati davomida

eng yo'qori cho'qqiga chiqib, qaytishda qisqichbaqa singari orqaga tisarilganday bo'lib tuyulgan.

Asad (Arslon)burji.

Sunbula (Boshog) burji. Sunbula qadimiy zodiak yulduz turkumi bo'lib, Zevs va Femidaning qizi Astreya haqidagi afsona bilan bog'liq;. Antik mifologiyasida u adolat, soflik va gunohsizlik xudosi sifatida tasvirlanadi.

Mezon (Tarozi) burji. Mezon burji yagona jonsiz zodiak yulduz turkumi bo'lib hisoblanadi. Bundam tashqari u adolat ramzi ham hisoblanadi. Mezon (Tarozi) bundan oldingi afsonaviy xaritada tasvirlangan Zevs va Femidaning qizi Asteriyaga tegishli bo'lgan buyum deb, hisoblanadi. Asteriya bu buyumni o'zi bilan olib yurgan, u yaxshilik va yomonlikni, urush va tinchlikni, haqiqatni ham shu tarozida o'lchagan. Shu sababli haqiqat mezoni degan gap ham shundan kelib chiqqan bo'lishi mumkin.

Aqrab (chayon) burji. Aqrab juda qadimiy zodiak yulduz turkumi bo'lib, uning tasviri juda qadimlardayoq toshga o'yib chizilgan. Uni Orionni chaqib o'ldirgan, chayonga nisbatan berishadi. Orion dengizlar xudosi Poseydonning o'g'li mashhur ovchi bo'lgan. U o'zining yengilmasligi bilan mag'rurlanib yurgan. Maqtanchoqdigi sababli Zevsning xotini Gera unga chayonni yo'boradi. Chayon esa uni chaqib o'ldiradi, deb aytiladi.

Qavs (Yoy) burji.

Jaddi (tog' echkisi) burji. Qadimiy zodiak yulduz turkumi hisoblanadi. o'rmon va chakalaklarning xudosi echki oyoqli xushchaqchaq Pan fleyta chalib, daryo qirg'og'ida raqsga tushardi. Birdan unga og'zidan olov sochuvchi maxluq - Tifon hujum qiladi. Pan o'zini suvga otadi, shu zahoti ajoyib bir mo'jiza ro'y beradi: uning tanasi baliqning dumiga, old qismi esa takaga aylanadi.

Dalv (qovg'a) burji. Zodiak yulduz turkumi afsonalari uzoq; asrlarga borib taqaladi, qadimda Vavilonda Quyosh osmonning bu yulduz turkumi egallagan joyda turgan vaqtda tropik yomg'ir jala bo'lib quyib turgan.

Hut (baliq) burji. Qadimdan ma'lum bo'lgan zodiak yulduz turkumidir. Qadimgi Misrda bahor payti Quyosh bu yulduz turkumidan o'tgan. Aholining asosiy oziq-ovqatlaridan biri bo'lgan baliq ovi ana shu vaqtda juda ham yaxshi bo'lgan. Ikki qushning yulduz turkumlari: tog' echkisi va qovg'a bilan birgalikda baliqlar yulduz turkumi osmon dengizini hosil qiladi. Quyosh bu dengizni kesib o'tish vaqtida yer juda seryomg'ir bo'ladi deb aytiladi.

Tarixiy manbalarda yozilishicha bundan 4500 yil ilgari Qadimgi Vavilonda yetti kundan tashkil topgan hafta, yulduzlar fonida harakatlanadigan yettita osmon jismi (Quyosh, Oy va 5 ta platen) soniga teng qilib, joriy qilingan. Bu osmon jismlari ilohiylashtirilib, haftaning bittadan kuni ularga bag'ishlandi. Quyida haftani tashkil qilgan kunlar bilan tanishamiz:

Samoda Quyosh navbatchilik qilganda hamma joyda tinchlik va sokinlik hukmronlik qilgan. Odamlar orasida issiq mehr – oqibat paydo bo'lgan, savdo-sotiqalar yaxshi bo'lgan. Shu kuni turmush qurgan yoshlarning muhabbati juda issiq bo'lib umrning oxirigacha birga yashagan.

Koinotda oy navbatchilik qilganda esa, ya'ni dushanba kuni, butun olam oydinlashgan, olamning hamma joyida tinchlik bo'lgan. Butun olam chiroyga to'lgan, barcha narsal go'zal

bo'lib ko'ringan . Yerda hech qanday urush va janjallar bo'lmagan. Har qanday qiyin muammolar ham oydinlashib , tezda hal bo'lgan.

Mars(Mirrix) osmunda seshanba kuni navbatchilik qilgan. Shu kuni osmunda va yerda notinchliklar bo'lgan. Bu sayyora osmonda qizil rangda ko'ringani uchun qadimda kishilar uni "urush xudosi" deb atashgan. Yerda juda ko'p hunrezliklar bo'lgan, kishilar bu sayyorani yoqtirishmagan. Shu sababli yerda Mars ismli kishilarni uchratish qiyin.

Merkuriy(Utorit)chorshanba navbatchilik qilganda, yer-u ko'kda tinchlik hukmronlik qilgan. Bu sayyora Quyoshga yaqin bo'lganligi uchun undagi harorat ancha yo'qori. Shu bois, u yerda issiqkni, yaxshiilik munosabatlarni, qut-barakani hadya etgan. Shu sababli chorshanba kuni haftaning boshqa kunlari orasida eng yaxshi kun hisoblanadi. Ayniqsa dehqonlar va paxtakorlar o'zlarining daladagi hosillarini chorshanba kunidan boshlab yig'ishtirishga kirishadilar.

Osmonda Yupiter(Mushtariy) navbatchilik qilganda ham koinotning barcha joylarida tinchlik va osoyishtalik hukmronlik qilgan. Mushtariy juda ham o'lkan sayyora bo'lganligi uchun koinotni yaxshi boshqargan, barcha sayyoralar unga tobe bo'lgan. Mushtariy osmonda juda yaxshi va chiroyli ko'rinadi. Shu sababli savdo - sotiq ishlari yaxshi bo'lgan.

Tartib bo'yicha Venera (Zuhro) sayyorasi juma kuni navbatchilik qiladi. Zuhro sayyorasi barcha sayyoralar ichida eng go'zal va chiroylisi hisoblanadi. Shuning uchun ham qadimda bu sayyorani chiroylilar xudosi deb aytishgan. Ma'lumki, juma kuni islom olamida eng ulug', yaxshi kun hisoblanadi.

Qadimdan buyon osmon jismlari bilan ish ko'ruvchi ikki ilm yashab kelmoqda. Ularning biri - ilmi hay'at, ya'ni astronomiya. Bu ilmda osmon jismlarining hay'ati, joylashuvi, harakati o'rganilgan. Ikkinchisi - ilmi nujum - astrologiya. Unda esa osmon jismlari, ularning hay'ati, harakatining Yerdagi hayotga, kishilar taqdiriga ta'siri o'rganilgan.

Osmon jismlarining inson hayoti bilan bog'liqligi.

Oy "Hamal" burjiga kelsa, ulug'larni ziyorat qilish, bichmoq va bolalarni xatna qilish miyonadir. Nikoh, ilm olish, bino qurmoq, dori ichmoq, dehqonchilik qilish baxt keltiradi, deyilgan.

Agar Oy "Savr" burjiga kelsa, ulug'larni, bemorlarni ko'rish, nikoh bog'lash, yangi bino qurish, uydan uyga ko'chish yaxshilik keltiradi, deb bilishgan. Yangi kiyinmoq, bichmoq, ilm olmoq, ish boshlamoq, safarga chiqishni yomon deb bilganlar.

Agar oy "Javzo" burjiga kelsa, yangi kiyinish, bichmoq , ilm olish, safarga chiqish, boshqa ishlarni bajarish ham omad keltiradi, deyilgan.

Agar oy "Saraton" burjiga kelsa, ulug'larni ko'rish, xatna qilish, ilm olish, dexqonchilik, safarga chiqish yaxshi. Yangi kiymoq, bichmoq, to'y qilmoq, har ishni amalga oshirishni miyona deb bilganlar.

Agar oy "Asad" burjiga kelsa, ulug'larni ko'rish, nikoh, xatna, ov, bino qurish baxt keltiradi, deb bilishgan.

Agar oy "Sunbula" burjiga kelsa, yangi kiyinmoq, bichmoq, xatna qilmoq, bino qurmoq, daraxt ekmoq, safar qilmoq yaxshi deb bilishgan.

Agar oy "Mezon" burjiga kelsa, yangi kiymoq, bichmoq, xatna qilmoq, ish boshlamoq, safar qilish baxt keltiradi deyilgan.

Agar oy "Aqrab" burjiga kelsa, dehqonchilik qilmoq, tirnoq, soch olmoqni, miyona deb bilganlar.

Agar oy "Qavs" burjiga kelsa, ulug'larni ko'rmoq, yangi kiymoq, bichmoq, nikoh qurmoq ishlarini yaxshi deganlar.

Agar oy "Jaddi" burjiga kelsa, xatna, ish boshlamoq, dehqonchilik ishlarini yaxshi deb bilganlar. Ulug'larni ziyorat qilish, yangi kiymoq, yangi uyga ko'chib kirish, bichmoq ishlarini miyona deb bilganlar.

Agar oy "Hut" burjiga kelsa ulug'larni ko'rmoq, ish boshlamoq, safar qilmoq ishlarini yaxshi deb bilganlar. Xatna, bino qurish, dehqonchilik ishlarini boshlashni miyona deb bilishgan.

Islom kirib kelgach, burjlarga qarab ish qilish ishlarini bid'at deb bilganlar. Oddiy fuqaroning ilmiy saviyasi past bo'lganligi, gravitasiya, tortishuv kuchlari haqida va ularning ta'siri haqida tushuncha bo'lmaganligi sababli, yaratguvchisidan chalg'ib oy, Quyosh va yulduzlarga qarab ishonib iymonlariga putur yetkazmasinlar, deb bilganlar. Bu ishlar hali hanuzgacha kishilar ongida saqlanib qolgan.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. S.N.Nuriddinov. Umumiy astronomiya kursi. –T., 2000.
2. M.Mamadazimov. Astronomiya. Akademik litsey va kasb hunar kollejlari uchun. Toshkent.: o'qituvchi, 2004.
3. I.F.Polyak. Umumiy astronomiya kursi. –T.1965.